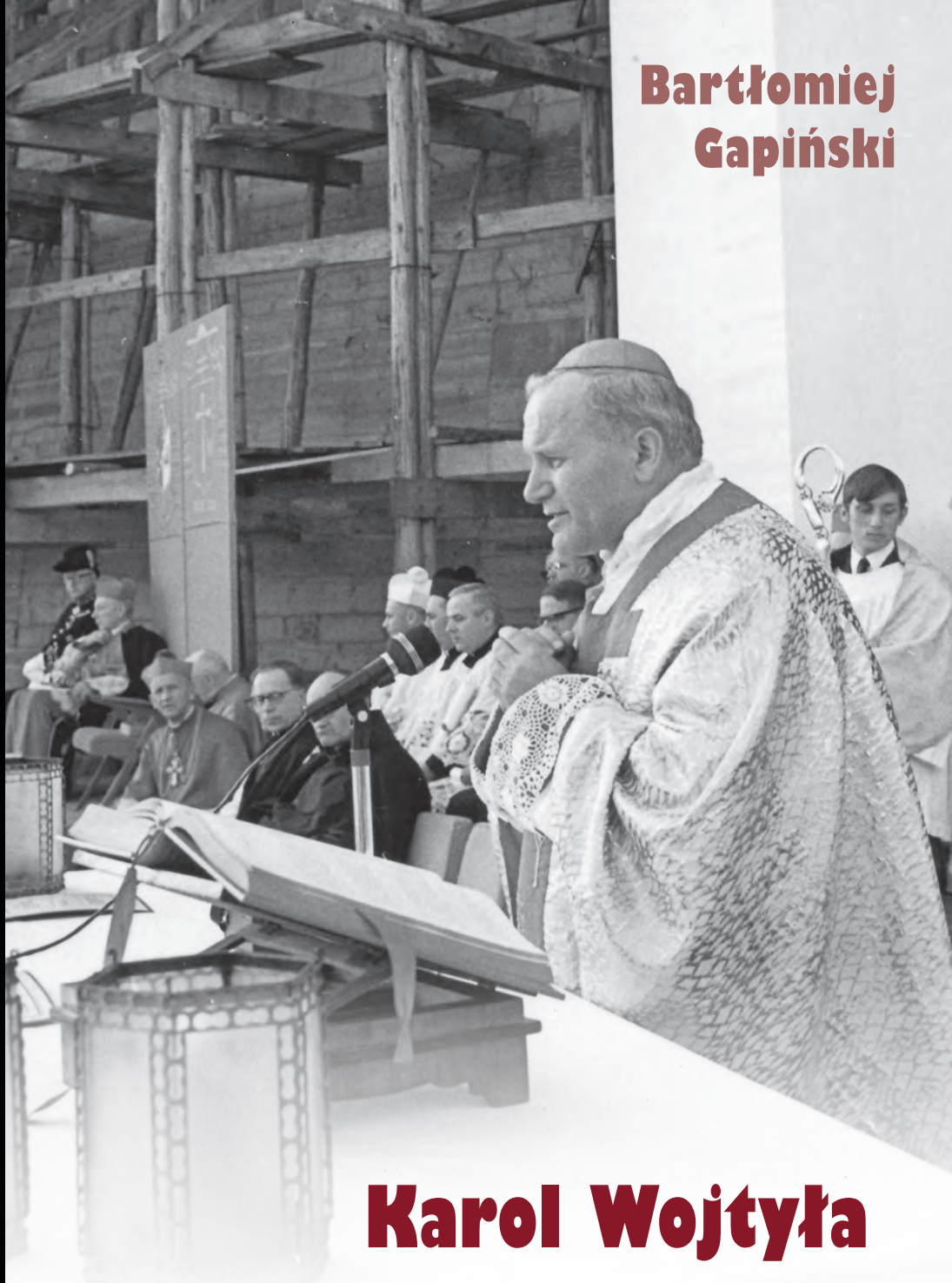

**Bartłomiej
Gapiński**

Karol Wojtyła na tle kultury epoki

Lata krakowskie 1938-1978

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

T. 41

KAROL WOJTYŁA
NA TLE KULTURY EPOKI

LATA KRAKOWSKIE 1938-1978

BIBLIOTHECA IAGELLONICA. FONTES ET STUDIA

T. 41

Bartłomiej Gapiński

KAROL WOJTYŁA
NA TLE KULTURY EPOKI
LATA KRAKOWSKIE 1938-1978

Kraków 2022

© Copyright by Bartłomiej Gapiński and Uniwersytet Jagielloński,
Biblioteka Jagiellońska
Kraków 2022

Redaktor serii: Zdzisław Pietrzyk
Komitet redakcyjny: Monika Jaglarz, Elżbieta Knapek, Lucyna Nowak,
Jacek Partyka, Zdzisław Pietrzyk, Remigiusz Sapa

Recenzenci
Dr hab. Rafał Łatka, Instytut Pamięci Narodowej
Dr hab. Paweł Skibiński, Uniwersytet Warszawski

Redakcja
Justyna Wójcik

Projekt okładki
Mateusz Jaszczyk

Opublikowano z Funduszu Anny Łysiak i Lidii Procyk

Na okładce wykorzystano zdjęcie kard. Karola Wojtyły celebrującego Mszę św.
z okazji rocznicy encykliki *Rerum novarum*, Nowa Huta-Bieńczyce, 9 V 1971 r.,
Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. Fot. II / 1098

ISBN 978-83-67127-14-1 (druk)
ISBN 978-83-67127-18-9 (online)
ISSN 1425-851X

ISBN 978-83-8138-719-4 (online)
<https://www.doi.org/10.12797/9788381387194>

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI, BIBLIOTEKA JAGIELLOŃSKA
al. Mickiewicza 22, 30-059 Kraków
<https://bj.uj.edu.pl>

KSIĘGARNIA AKADEMICKA sp. z o.o.
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	7
Osobowość.....	39
Wadowickie inspiracje.....	41
Dalsze formowanie osobowościowe podczas II wojny światowej – kulturowo-intelektualna afirmacja Krakowa.....	58
Cechy charakteru Wojtyły czasów powojennych.....	72
Artysta	105
Aktywność artystyczna pierwszych lat pobytu w Krakowie	106
Poezje	114
Dramaty	124
Misteria.....	130
Filozof	135
Uczony (aspekt praktyczny).....	157
Studia teologiczne	157
Etos akademicki	165
Życie akademickie (styl bycia)	173
Popularność Wojtyły jako wykładowcy.....	177
Aktywność na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim	179
Kontakty ze środowiskiem pracowników naukowych.....	188
„Środowisko” i świecki krąg koleżeński	195
Otwartość na innych (postawa i działania).....	195
Integracja poprzez „Środowisko” – specyficzne duszpasterstwo.....	200
Inne kontakty koleżeńskie ze świeckimi.....	214
Kapłan.....	221
Katolicka nauka społeczna i Sobór Watykański II.....	221
Stosunek do kapłaństwa.....	250
Ranga rodziny	289
Polityka	304
Nowa ewangelizacja.....	331

Religijność epoki.....	359
Religijność ludowa jako model dominujący.....	359
Wyzwania nowoczesności w życiu religijnym	380
Zakończenie	399
Bibliografia	413
Relacje ustne.....	413
Archiwalia.....	414
Publikacje Karola Wojtyły – Jana Pawła II.....	415
Artykuły.....	417
Publikacje	417
Streszczenie.....	439
Summary.....	441
Indeks osobowy.....	443

Wstęp

Kiedy przyjeżdżał na swoje pielgrzymki do Polski, witały go tłumy. W czasach komunizmu, szczególnie po stanie wojennym, dawał nadzieję. W literackich świadectwach tej epoki pojawia się ufna prośba, która streszcza dobitnie miejsce Karola Wojtyły – Jana Pawła II w narodowej mitologii: „Broń! My już bronić nie umiemy się sami”¹. Oto ziściła się wizja przywódcy romantycznego. Zgodnie z paradygmatem romantycznym historia to wynik działania genialnej jednostki, mającej oparcie w ludzie, „człowieka duchowego”. Jan Paweł II to Boży wybraniec, olbrzym, atleta, siłacz, rycerz, który zadziwia i przekonuje do siebie. W jednym z wierszy pochodzącym z lat 80. XX wieku znalazła się zwrotka:

Jego broń to miłość – nie wie co to trwoga
Z narażeniem życia pokazuje Boga!
Duch nieustraszony! Śmierci się nie lęka
Przed Jego wielkością cały świat już kłęka².

Przepowiednia Juliusza Słowackiego z wiersza *Pośród niesnasków Pan Bóg uderza* miałyby się spełnić; oto wzniosła idea, wzorzec romantyczny, się urzeczywistniła, nabrała cielesności.

Potem, po latach 80., czasy transformacji i wejścia do Unii Europejskiej były nadszczone świadomością, że oto w Watykanie modli się za nami – Polakami – nasz opiekun, często określany mianem „ojca”. Był niesamowicie płodny, jeśli chodzi o liczbę tekstów i wypowiedzi; szacuje się, że pozostawił po sobie ogółem 97 tys. stron³. To oczywiście utrudnia ich percepcję, pojawia się problem, co z tego dziedzictwa było reprezentatywne, co ważne, co drugoplanowe, a co zupełnie poboczne. Dziś, po siedemnastu latach od śmierci Jana Pawła II, warto spojrzeć na jego sylwetkę możliwie jak najbardziej całościowo i zarazem starać się wyjść poza narodową mitologię, pozwolić sobie na spojrzenie krytyczne. Mnie zainteresował okres, kiedy przebywał w Krakowie, włącznie ze studiami w rzymskim Angelicum, a potem etap pracy w Niegowici, tj. lata 1938-1978.

¹ K. Ł o z i ń s k a, „Więc oto idzie papież słowiański” – romantyczne tło mitycznego wizerunku Jana Pawła II, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne” 1990, nr 974, z. 27, s. 38.

² *Ibidem*, s. 40.

³ M. Z i ę b a, *Jestem z wami. Kompendium twórczości i nauczania Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Kraków 2019, s. 13.

O Karolu Wojtyłe pisano już bardzo wiele, ciągle powstają nowe książki jemu poświęcone. Tuż przed kanonizacją niemal nie było tygodnia, by na rynku wydawniczym nie pojawiła się choć jedna pozycja poświęcona jego sylwetce. Kolejny ferment intelektualny związany z postacią papieża nastąpił w związku z celebracją 100-lecia jego urodzin, prócz głosów i świadectw o świętości pojawiły się wówczas także poważne zarzuty nieujawniania i negowania przestępstw seksualnych duchownych, w tym krzywdy wobec dzieci, za jego pontyfikatu. Zaraz po śmierci dominowały pozycje apologetyczne, ale z czasem zaczęły powstawać publikacje krytykujące Jana Pawła II. Tak więc recepcja hagiograficzna, która dominowała, została mocno osłabiona.

W niniejszej publikacji stawiam sobie za cel ukazanie postaci krakowskiego duchownego za pomocą kultury, w której żył. Podejmuję to zagadnienie, sytuując się w paradygmacie antropologii historycznej, czyli koncentruję się na historii postrzeganej przez pryzmat kultury, w jakiej moi bohaterowie historyczni funkcjonowali. Interesuje mnie działalność Karola Wojtyły w czasach krakowskich (1938-1978). Mam zamiar skupić się na Wojtyłe jako studencie polonistyki, artyście podziemnego teatru, a potem duchownym, gdy kształtowała się jego sylwetka duszpasterza, awansującego w hierarchii i coraz bardziej oddziałującego na Kościół polski. Postaram się skoncentrować na osobie Karola Wojtyły funkcjonującej w specyficznych realiach dwóch systemów totalitarnych.

Przełomowym dziełem, w którym podjęto się refleksji nad duchownym, była książka o oddziaływaniu Wojtyły na metropolię krakowską napisana w środowisku Papieskiej Akademii Teologicznej. We wstępie monumentalnej książki *Karol Wojtyła jako biskup krakowski* ksiądz Tadeusz Pieronek i Roman M. Zawadzki zastrzegali, że dzieło, które redagowali, nie jest jeszcze naukową syntezą, raczej prostą interpretacją źródeł (w historiografii takie spojrzenie określa się jako „refleksję prostą” – sprawozdawczą, nad którą nadbudowuje się refleksje krytyczne). Redaktorzy postulowali, że w pełni krytyczna analiza powstanie w przyszłości. Pisali: „Nie czas jeszcze na jakieś podsumowania, syntezy czy oceny. Brak do tych spraw odpowiedniego dystansu, brak perspektywy historycznej, pozwalającej na właściwe powiązanie zjawisk i wysuwanie uogólniających wniosków”⁴. Niniejsza książka jest właśnie próbą takiego uogólnienia po zmianie ustrojowej, po odtajnieniu szeregu dokumentów, w obliczu innych okoliczności historycznych i poprzez inne podejście metodologiczne – antropologię historyczną.

Do tego dochodzi jeszcze jedna kwestia. Nieustannie manewruję między historią a etnologią: zarówno w wydaniu uniwersalnym, czyli antropologią kulturową, jak i lokalnym, czyli polską etnografią, nie uważam bowiem, że słuszne jest stwierdzenie Ewy Domańskiej: „Historia antropologiczna jest częścią historii, a antropologia historyczna częścią antropologii. Nie mieszajmy dyscyplin, bo dzieje się to ze szkodą

⁴ T. Pieronek, R.M. Zawadzki, *Wprowadzenie*, [w:] *Karol Wojtyła jako biskup krakowski*, red. i i d e m, Kraków 1988, s. VIII.

dla profesjonalnie prowadzonych w ich ramach badań”⁵. Ja właśnie jestem zwolennikiem owego mieszania – antropologię historyczną uznaję za subdyscyplinę historii i antropologii kulturowej. Zakładam pewien konsensus między etosem nauk: historii i antropologii, oraz etosami uczonych: historyków i etnologów. Chodzi o to, co łączy – najkrócej mówiąc, o obcość, tradycyjnie redukowaną przez historyków do czasu, a przez etnologów do przestrzeni. Zacytuję tu Claude’a Lévi-Straussa:

Wszystko, czego jest w stanie dokonać historyk czy etnograf, wszystko, czego można od nich wymagać – to aby poszerzyli doświadczenie częściowe do wymiarów doświadczenia ogólnego lub bardziej ogólnego, które stałoby się, właśnie dzięki temu, dostępne jako doświadczenie dla ludzi z innego kraju czy innego czasu. Historyk i etnograf osiągają to, gdy spełniają te same warunki, są nimi wprawa, przestrzeganie rygorów, sympatia, obiektywność⁶.

To jest właśnie nasze *clou*, przekład obcości, translacja kulturowa z języka zapomnianego na zrozumiały, zapoznawanie i rozpoznawanie treści nieobecnych lub pozornie nieobecnych w pamięci zbiorowej danej wspólnoty. Antropologia historyczna lokowana jest na marginesie głównego nurtu historiografii polskiej, przy czym tworzą ją różnorodne podejścia badawcze starające się ujmować historię z perspektywy kulturowej⁷. Frapujące ciągle pozostaje odniesienie do mentalności z uwzględnieniem szerokiego wachlarza interpretacyjnego, jaki daje konceptualizacja tego terminu⁸. Dla mnie jednak, choć czytelnik znajdzie wiele odniesień do różnych nauk, najciekawsze i najbardziej interesujące jest przenikanie się warsztatów historyka i etnologa. Stąd pozwolę się odnieść do myśli antropologicznej, niektóre tematy będą nietypowe jak na biografię Wojtyłową (kultura zabawy, odczarowanie świata, myśl potoczna, łańcuchy zaufania itp.).

Na wstępie przybliży biografie Karola Wojtyły pisane przez różnych autorów na przestrzeni przeszło czterdziestu lat, do których będę się szeroko odnosił i które w dużej mierze nakreśliły kontury rozważań w tej książce, aczkolwiek niniejszą biografią rządzą inne reguły porządkowania faktów, stosunku do układu temporalnego (synchroniczno-diachronicznego) i konstruowania narracji, o czym czytelnik będzie miał okazję się przekonać.

Wkrótce po drugim konklawe w 1978 roku ukazał się szereg publikacji przybliżających biografię Jan Pawła II. Wśród tych druków, bo niekoniecznie były to tylko

⁵ E. Domańska, *Posłowie. Historia antropologiczna. Mikrohistoria*, [w:] N.Z. Davis, *Powrót Martina Guerreà*, przeł. P. Szulgit, posł. E. Domańska, Poznań 2011, s. 200.

⁶ C. Lévi-Strauss, *Antropologia strukturalna*, przeł. K. Pomian, Warszawa 2000, s. 25.

⁷ B. Klich-Kluczevska, D. Kałwa, *Introduction: Mentalités on the Edge: Some Reflection on „Anthropological History” in Poland*, [w:] *From Mentalités to Anthropological History: Theory and Methods*, red. e a e d e m, Kraków 2012, s. 8.

⁸ E. Szpak, *Polish Historians on the Road to the History of Mentality*, [w:] *From Mentalités to Anthropological History...*, s. 36-39.

książki, na uwagę zasługuje anglojęzyczna biografia Wojtyły (w drugim wydaniu – dodajmy, że oba ukazały się w 1979 roku) autorstwa Tadeusza Karolaka *John Paul II, the Pope from Poland*, dokumentująca jego życie do pierwszej pielgrzymki do Polski w 1979 roku (książka ta miała też swoją pierwotną polską wersję⁹, ja jednakże będę się odwoływał do wersji anglojęzycznej rozpowszechnionej na świecie). Wśród publikacji o przyszłym papieżu była ona często pomijana, choć pozostaje znacząca: zasadniczo prezentowała rys, który zapanuje w biografistyce wojtyłowej – opis życia (Wadowice i Uniwersytet Jagielloński, okupacja, kapłaństwo, biskupstwo, papieństwo), to także pierwszy szeroki dobór wypowiedzi jego przyjaciół, naśladowców, czołowych polskich uczonych i autorytetów (potem takie ujęcie biografii Wojtyły będzie bezwiednie często powielane, a praca, choć niecytowana, wyznaczy pewien standard). Publikacja Karolaka to skrót biograficzny, promujący Polskę na świecie (ma cechy folderu turystycznego: zdjęcia zabytków, krajobrazów, strojów ludowych).

Inną książką, która ukazała się w tym samym roku, jest biografia autorstwa George'a Blazynskiego *Pope John Paul II: A Man from Krakow*. „Blazynski” to ujednolicone na angielski polskie nazwisko Błażyński. Mowa tutaj o Zbigniewie Błażyńskim, działaczu emigracyjnym, dziennikarzu Wolnej Europy, następnie polskiej sekcji BBC, który stał na jej czele, by awansować w latach 70. na stanowisko dyrektora Departamentu Środkowoeuropejskiego BBC. Dziennikarz ten znany jest z tego, że w latach 50. przeprowadził około stu programów-wywiadów z podpułkownikiem Józefem Świątłą z Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, które jako audycja „Za kulisami bezpieki i partii” od września 1954 transmitowane do Polski przez Radio Wolna Europa wywoływały, jak pisze Andrzej Leon Sowa, przełom w czasach stalinizmu porównywany do wybuchu bomby, przez ujawnienie sekretów polskich komunistów¹⁰. Autor biografii Wojtyły prezentuje stanowisko emigracji polonijnej, krytykuje i odsłania kulisy narzuconej Polsce władzy komunistycznej. Opisuje przełom 16 października 1978 roku, rozwódzi się nad losami Kościoła w Polsce, przybliżając je światu. Przedstawia pochodzenie Wojtyły, jego dzieciństwo, dorastanie, wybór kapłaństwa i karierę naukową, awanse w hierarchii kościelnej, aktywność międzynarodową. Siłą rzeczy jego ujęcie jest proste; wylicza fakty historyczne, ukazuje angielskiemu czytelnikowi, jakim krajem jest Polska i jaką rolę, zwłaszcza w dobie PRL-u, odgrywa w niej Kościół katolicki. Ale przedstawia też codzienny tryb życia hierarchy¹¹, relacje z młodzieżą (świeckimi i osobami przygotowującymi się do kapłaństwa)¹², różnice postaci Wojtyły w zestawieniu z kardynałem Adamem Stefanem Sapiehą¹³. Oczywiście biografia jest wielce wyrwykowa i popularyzatorska (autor pisał ją w rok po wyborze papieża-Polaka, powtarzając prasowe relacje, zbierając naprędce różne informacje i nie mogąc porównywać swego dzieła z innymi

⁹ T. Karolak, *Jan Paweł II. Papież z Polski*, Warszawa 1979.

¹⁰ A.L. Sowa, *Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej (1945-2001)*, Kraków 2003, s. 513, *Wielka Historia Polski*, t. 10.

¹¹ G. Blazynski, *Pope John Paul II: A Man from Krakow*, London 1979, s. 72.

¹² *Ibidem*, s. 77.

¹³ *Ibidem*, s. 83.

krytycznymi biografiami; to spojrzenie świeże, nowe, pisane z chęcią upamiętnienia przełomowej chwili, choć zarazem ogólnikowe), ale należy podkreślić, że jej twórca – będący dysydem – pokazał aktywność Wojtyły w kraju (gdzie Błażyński nie mógł osobiście przebywać) i poza jego granicami. Autor wykorzystał kontakty w środowisku BBC, dotarł do osób znających Wojtyłę (jego przyjaciół, kręgu koleżeńskieg, studentów, nauczycieli, publicystów, osób świeckich i kościelnych)¹⁴. Starał się też przybliżyć szerszemu gronu myśl poetycką, filozoficzną i teologiczną nowego papieża. Biograf nie miał wątpliwości: „Tak, jak kardynał Wyszyński, tak samo kardynał Wojtyła stał się symbolem niezależności Kościoła, nie tylko w Polsce, ale również w całej Europie Wschodniej, [Kościoła] jako alternatywnej skarbnicy uniwersalnej doktryny bazującej na chrześcijańskich, a nie na marksistowskich wartościach”¹⁵.

Już znacznie poważniejszy i bardziej wyczerpujący charakter niż dwie pierwsze ma biografia *Droga do Rzymu* publicysty Józefa Szczypki, pierwotnie wydana w 1980 roku. Pokazuje ona, jak kształtowała się biografia Wojtyły od lat wadowickich po 16 października 1978 roku. Autor w jeszcze większej skali odwołuje się do wspomnień nauczycieli, przyjaciół i uczniów Wojtyły, odnosi się też do poezji Wojtyłowej i szerzej do literatury romantycznej, kształtując jego mit, siłą rzeczy jednak nie może pokazać kontekstu komunistycznego, opresji totalitarnej. Jeśli już, to tylko rozodzi się nad okupacją hitlerowską, potem ograniczając się do losów duchownego, ale bez szerszego kontekstu historyczno-politycznego.

Niewątpliwie po publikacjach Karolaka, Błażyńskiego i Szczypki znaczącymi i wartymi uwagi studiami poświęconymi osobie Karola Wojtyły są *Kalendarium życia Karola Wojtyły*¹⁶ księdza Adama Bonieckiego MIC (przy współpracy Urszuli Perkowskiej i Anny Chudej) i książka autorstwa księdza Mieczysława Malińskiego *Wezwano mnie z dalekiego kraju*¹⁷ (wymienić też można szereg innych publikacji przyjaciela papieża księdza Malińskiego, szczególnie *Papież spraw ludzkich*, obaj znali się od czasów spotkań u zelatora różańca Jana Tyranowskiego podczas okupacji hitlerowskiej). Obaj autorzy prócz tego, że są Polakami, są, jak podałem powyżej, kapłanami, co ma wpływ na strukturyzację pisanych przez nich narracji (piszą bądź dobierają cytaty, zestawiają źródła przedstawiające papieża w duchu heroicznym, hagiograficznym, antycypując niejako późniejsze ujmowanie tego tematu przez innych biografów). Ksiądz Boniecki, wieloletni redaktor katolickiego czasopisma „Tygodnik Powszechny” i współpracownik Karola Wojtyły z lat 60. oraz 70. XX wieku, należy do zgromadzenia marianów, natomiast ksiądz Maliński przez lata pełnił posługę wśród krakowskich wizytek. Autorzy ci nie byli historykami z wykształcenia, ale starali się wiernie oddać historię życia Karola Wojtyły od urodzenia po wybór na papieża.

¹⁴ *Ibidem*, s. XI.

¹⁵ *Ibidem*, s. 94.

¹⁶ *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, oprac. A. B o n i e c k i, Kraków 1983.

¹⁷ M. M a l i Ń s k i, *Wezwano mnie z dalekiego kraju*, Poznań–Warszawa 1980.

Ksiądz Boniecki przedstawia w *Kalendarium* rok po roku aktywność przyszedłego papieża, bujnie kreśląc jego sylwetkę i ukazując ją poprzez źródła historyczne. Jest bardzo skrupulatny, pokazuje nie tylko fakty z biografii Wojtyły, ale również jego krąg koleżeński i kontekst historyczny – rzeczywistość PRL-owską (choć można mu tutaj zarzucić, że ogranicza się do warstwy faktograficznej, przy czym zdawkowo odnosi się do realiów komunistycznych, kontekstu stwarzanego przez władzę ludową) i udział krakowskiego duchownego w soborowym *aggiornamento*, jego drogę do wyboru na papieża. Praca ta jest niezwykle silnie oparta na materiale źródłowym (to wręcz antologia źródeł – najobszerniejsza i kompetentnie przygotowana), napisana jest w stylu kroniki życia, wyliczania w ciągu chronologicznym wydarzeń następujących po sobie. Autor opiera się przede wszystkim na „*Liber actionum*”, księdze czynności, w której opisano aktywność najpierw biskupa, potem arcybiskupa i kardynała Wojtyły. W moim odczuciu brakuje w tej publikacji szerszej refleksji na temat kultury epoki PRL-u, połączenia faktów w ich zbiory. W ujęciu księdza Bonieckiego większy nacisk położony jest na aspekt diachroniczny życia Wojtyły, mniej natomiast koncentruje się na objaśnianiu synchronicznym, ukazaniu specyfiki epoki, czyli kultury czasów PRL-u. W drugim, poszerzonym wydaniu z roku 2000 ksiądz Boniecki zbyt słabo w mojej opinii odnosi się do relacji państwo – Kościół, uwarunkowań ideologicznych epoki, stosunku Wojtyły do władzy ludowej. *Kalendarium* kończy się na wyborze Wojtyły na papieża.

Podobnie ksiądz Maliński przedstawia fakty z życia Wojtyły, pomijając informacje o restrykcjach komunistycznych. Jego książka została wydana w roku 1980 i nie była potem korygowana, w odróżnieniu od publikacji księdza Bonieckiego. W późniejszych wydaniach jego dzieła (*Wezwano mnie z dalekiego kraju*) księdza Malińskiego nie ograniczała cenzura w prezentacji faktów historycznych oraz wspomnień. Ksiądz Maliński pomija spektrum represji komunistycznych, za to bardzo ciekawie stosuje narrację na dwóch poziomach. Z jednej strony relacjonuje wydarzenia po wyborze Wojtyły na papieża w pierwszych dniach i miesiącach jego pontyfikatu, z drugiej prezentuje historię jego życia od momentu, kiedy sam jako młodzieniec poznał go w religijnej wspólnotce Żywego Różańca mistyka Jana Tyranowskiego podczas okupacji hitlerowskiej, przez okres seminaryjno-kapłański, ale też czasy aktorstwa w Teatrze Rapsodycznym i lata spędzone w Wadowicach, które opisuje na końcu swej książki. Oba wątki, biograficzny i związany z początkiem pontyfikatu, autor przeplata. Styl Malińskiego jest bardzo barwny, reporterski, dzieli się on własnymi wspomnieniami. Można zaznaczyć, że spośród biografów Wojtyły najbardziej beletryzuje. Życie Wojtyły ukazuje przez pryzmat własnej biografii. O ile Boniecki wylicza fakty, o tyle Maliński w swych rozważaniach jest literacki, stosuje metaforę dziennikarską, nie stroni od subiektywnych sądów, pozostawia osobiste i emocjonalne refleksje. Obciążająca jest jednak dla księdza Malińskiego współpraca ze Służbą Bezpieczeństwa w czasach komunizmu i donoszenie na przywódców Kościoła polskiego, w tym na samego Karola Wojtyłę (z którym znajomość wykorzystał tutaj akurat instrumentalnie).

Bibliografia

Relacje ustne

Wywiady własne (przepr. B. Gapiński), wyszczególnienie osób

A.C., ur. 1947 (2013), mieszkaniec Ludźmierza.
A.G., ur. 1954 (2013), mieszkanka Ludźmierza.
B.D., ur. 1946 (2013), mieszkanka Ludźmierza.
E.I., ur. 1952 (2013), mieszkanka Ludźmierza.
F.G., ur. 1923 (2013), mieszkaniec Ludźmierza.
J.J., ur. 1944 (2013), mieszkaniec Ludźmierza.
M.W., ur. 1936 (2013), mieszkanka Ludźmierza.
Batogowska T., s., ur. 1927 (2013).
Bielański J., ks., ur. 1939 (2013).
Gil J., ks., ur. 1939 (2013).
Gulbinowicz H., ks., ur. 1923 (2013).
Kwiatkowska H., ur. 1921 (2013).
Markiewicz M., br., ur. 1951 (2013).
Mróz E., ur. 1920 (2013).
Muszyński H., prymas, ur. 1939 (2013).
Nossol A., abp, ur. 1932 (2013).
Pieronek T., bp, ur. 1934 (2013).
Póltawski A., ur. 1923 (2013).
Rudyk M., o., ur. 1933 (2014).
Strzelecka M., s., ur. 1935 (2014).
Trzaska M., ur. 1930 (2013).
Wyporek S., ur. 1928 (2013).

Wywiady Centrum Myśli Jana Pawła II w Warszawie, wyszczególnienie osób

Bernacki G., bp, ur. 1942.
Bijak B., ks., ur. 1930.
Bobrownicka M., ur. 1920.
Boniecki A., ks., ur. 1934.
Bryła J., ks., ur. 1928.
Fidelus B., ks., ur. 1939.
Glemp J., kard., ur. 1929.

Hennel J., ur. 1925.
Janik J., ur. 1927.
Król Z., ur. 1935.
Małysiak A., bp, ur. 1917.
Michalska J.H., ur. 1923.
Okońska M., ur. 1920.
Rybicka D., ur. 1931.
Rybicki S., ur. 1929.
Stępień A., ur. 1931.
Tarnowski J., ur. 1919.
Wilkanowicz S., ur. 1924.
Zdybicka Z.J., s., ur. 1928.
Zieliński A., ur. 1937.
Zimoń D., abp, ur. 1934.
Życiński J., bp, ur. 1948.

Archiwalia

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (AKKW)

Akta Kardynała Karola Wojtyły

sygn. BI/281, Ksiądz Franciszek Blachnicki 1971, 1974.
sygn. BI/571, Danuta Ciesielska, Jerzy, Maria, Maria 1967-1978.
sygn. BI/4191, Turowicz Anna i Jerzy.
sygn. E II 2/39, Parafia Ludźmierz, 1961.
sygn. E II 2/67-2/68, Dekanat krakowski I, 1962.

Biblioteka Jagiellońska (BJ)

sygn. 10838 III, Stanisław Pigoń.
sygn. Przyb. 50/84, Papiery Antoniego Kępińskiego.
sygn. Przyb. 109/11, Korespondencja Jana Błońskiego, t. 25.
sygn. Przyb. 114/21, Janina Hertz.
sygn. Przyb. 114/90, Spuścizna Hanny Malewskiej, t. 10.
sygn. Przyb. 118/93, Papiery prof. Stefana Swieżawskiego i Marii Swieżawskiej. Stefan Swieżawski. Prace, artykuły, referaty z lat XI 1948 – VII 1956.
sygn. Przyb. 174/68, Papiery Marii Bobrzyńskiej z Paygertów.
sygn. Przyb. 179/68, Papiery Marii Bobrzyńskiej z Paygertów.
sygn. Przyb. 184/08, Korespondencja profesor Marii Dłuskiej.
sygn. Przyb. 184/68, Papiery Marii Bobrzyńskiej z Paygertów.
sygn. Przyb. 235/73, Kolekcja krajowa Władysława Szafera z lat 1912-1970, t. 8.
sygn. Przyb. 361/73, Kondolencje po śmierci Władysława Szafera przesłane na ręce Janiny Szaferowej, t. 1.

sygn. Przyb. 420/97, Tadeusz Kudliński.

sygn. Przyb. 425/02, Maria Stefanowa Świeżawska.

sygn. Przyb. 465/73, Korespondencja Tadeusza Lehr-Spławińskiego, t. 7.

Maszynopis

[J. Zawitkowski], List biskupa Józefa Zawitkowskiego do B. Gapińskiego. Wspomnienia z dzieciństwa, 2011 [w posiadaniu autora].

Publikacje Karola Wojtyły – Jana Pawła II

Jan Paweł II, *Autobiografia*, oprac. J. Kiliańczyk-Zięba, Kraków 2003.

Jan Paweł II, *Dar i tajemnica. W pięćdziesiąt rocznicę moich święceń kapłańskich*, Kraków 1996.

[Jan Paweł II], *Kwiatki św. Jana Pawła II*, zebr. i oprac. J. Poniewierski, pomysł i współpr. J. Turnau, Kraków 2017.

Jan Paweł II, *List Ojca Świętego do „Środowiska”*, [w:] *Zapis drogi. Wspomnienia „Środowiska” o nieznanym duszpasterstwie księdza Karola Wojtyły*, [oprac. D. Ciesielska et al., red. A. Świerczek], wyd. 2 uzupeł., Kraków 2005, s. 329-332.

Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, [red. zespół pod kier. P. Ptasznika i P. Sardi], Kraków 2005.

Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei. Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messoriego*, Lublin 1994.

Jan Paweł II, *VI Podróż Apostolska Jana Pawła II do Ojczyzny: 31 maja – 10 czerwca 1997*, Kraków 1997.

Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!*, [red. P. Ptasznik, A. Świerczek], Kraków 2004.

Wojtyła K., *„Aby Chrystus się nami posługiwał”*, oprac. J. Hennelowa, Kraków 1979.

[Wojtyła K.], *Do ciebie wołam człowieku. Krakowskie lata księdza Karola Wojtyły*, Kraków 2011.

[Wojtyła K.], *Kardynał A.S. Sapieha w wypowiedziach arcybiskupa K. Wojtyły*, [w:] *Działalność kościelna i narodowa Adama Stefana Sapiehy*, red. J. Wolny, współpr. R. Zawadzki, Kraków 1986, s. 578-580, *Księga Sapieżyńska*, t. 2.

[Wojtyła K.], *Karol Wojtyła na Soborze Watykańskim II. Zbiór wystąpień*, wstęp i oprac. R. Skrzypczak, przeł. M.T. Szczepański, M. Romanek, Warszawa 2011; wyd. nowe poszerz., Warszawa 2020.

Wojtyła K., *Katolicka etyka społeczna*, oprac. U. Jańczyk, W. Kruszewski, red. G.J. Beyer, A. Lekka-Kowalik, A.W. Wierzbicki, Lublin 2018.

Wojtyła K., *Kazania 1962-1978*, [wybór A. Bardecki], Kraków 1979.

[Wojtyła K.], *Kazania i przemówienia kardynała Karola Wojtyły o kapłaństwie (1963-1978)*, zebr. i oprac. J.M. Dyduch, Kraków 1995.

Wojtyła K., *Kazania w Sanktuarium Kalwaryjskim*, wyd. 2 poszerz., Kalwaria Zebrzydowska 1988.

Wojtyła K., *Kazanie na Areopagu. 13 katechez*, oprac. M. Burghardt, red. B. Górka, M. Wołańczyk, Kraków 2018.

Streszczenie

Książka prezentuje życie Karola Wojtyły w tak zwanym okresie krakowskim, zanim został papieżem. Cezurą rozpoczynającą jest rok 1938 – kiedy młodzieniec po zdaniu matury w Wadowicach przyjechał studiować polonistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Cezurę zamykającą wyznacza drugie konklawe 1978 roku, na którym kardynał z Krakowa został papieżem i przyjął imię Jan Paweł II.

Autor pokazuje różnorodne koleje losów Wojtyły, na które wpływ miało doświadczenie dwóch totalitaryzmów. Rozwodzi się nad jego osobowością, szkicuje cechy jego charakteru. Rozpatruje go jako aktora teatru podziemnego, poetę, dramaturga, twórcę misteriów. Prezentuje jego dokonania filozoficzne i afirmację personalizmem, by przejść do ukazania potoczności życia Wojtyły jako uczonego. Osobne miejsce pozostawia na rozeznanie relacji w duszpasterstwie turystycznym, jakie duchowny ten stworzył, i na jego stosunek do świeckich. Najobszerniejszy fragment książki dotyczy podstawowej roli społecznej Wojtyły – to jest kapłaństwa. Autor pokazuje jego inspirowanie się katolicką nauką społeczną i decyzjami Soboru Watykańskiego II. Interpretuje też postawę tego duchownego w stosunku do kapłaństwa innych. Zestawia jego praktyki duszpasterskie z kontekstem komunizmu, analizuje formy nowej ewangelizacji (poradnictwo rodzinne, oazy, Grupy Apostolskie, Sacrosongi, nowa posoborowa liturgia, demokratyzacja w strukturach podległego mu Kościoła, Synod Archidiecezji Krakowskiej). W końcowej części publikacji rozważa stosunek Wojtyły do dominującego modelu ówczesnej religijności, to znaczy „religijności ludowej”.

Autor stara się umiejscowić swoje rozważania w paradygmacie antropologii historycznej – stąd pojawiające się nawiązania nie tylko do historii, ale również etnologii. Antropologia historyczna zakłada interdyscyplinarność i ta także jest widoczna w książce poprzez nawiązania do socjologii, literaturoznawstwa, filozofii, teologii, historii Kościoła.

Autor usiłuje zrozumieć Wojtyłę poprzez przyglądanie się kontekstom kulturowym, w których funkcjonował. Zawiesza kwestię świętości Jana Pawła II, choć równocześnie odwołuje się do wielu źródeł, w których taka kategoryzacja ma miejsce. Wykorzystuje prócz literatury krytycznej także archiwalia, spuścizny, drukowane edycje źródłowe, wreszcie wywiady.

Pojemne pojęcia interpretacyjne: kultura, życie, tajemnica, etos, zaufanie, religijność ludowa mają na celu naszkicowania biografii Wojtyły na sposób inny niż do tej pory. Całość wieńczy kulturowa perspektywa, podążanie nieoczywistymi skojarzeniami. Towarzyszy temu przeświadczenie o swoistej niewyrażalności życia

duchownego, otwartości tego fenomenu na dalsze interpretacje oraz świadoma chęć autora na rozbudzenie dalszego apetytu poznawczego u czytelników tej książki.

Słowa kluczowe: Karol Wojtyła – Jan Paweł II, biografia, kultura, postawa intelektualna, totalitaryzmy, religijność, Kraków

Summary

The book presents the life of Karol Wojtyła in the so-called Kraków period before he became a pope. The beginning caesura is the year 1938 – when a young man, after passing a matura exam in Wadowice, comes to Kraków in order to study Polish philology at the Jagiellonian University. The closing caesura is marked by the second conclave in 1978, during which a cardinal from Kraków became a pope and accepted the name of John Paul II.

The author describes the diverse vicissitudes of the Wojtyła's fate, which were under the influence of experience of two totalitarian systems. He elaborates on Wojtyła's personality, outlines character traits of this person. The author considers Wojtyła as one of the actors of underground theatre, a poet, dramatist, and writer of mystery plays. He presents Wojtyła's philosophical achievements and affirmation of personalism, and shows commonness of Wojtyła's life as a scholar. Separately, the relations created by this clergyman in a touristic Christian ministry and his attitude towards laymen have been considered. The largest part of the book concerns the basic social role of Wojtyła, i.e. his priesthood. The author presents how Catholic social science and the decisions of Vatican Council II inspired Wojtyła. The book also includes an interpretation of the clergyman's approach to the priesthood of other people. The author links Wojtyła's priestly practices to the context of communism, and elaborates on the forms of new evangelisation (advisory service for families, oases, Apostolic Groups, Sacrosong festivals, new post-conciliar liturgy, democratisation in structures of the Church subordinate to Wojtyła, Synod of Kraków Archdiocese). The last part of the publication includes considerations about Wojtyła's attitude towards the dominant model of the then religiousness, i.e. "folk religiousness".

The author tries to place his reflections in the paradigm of historical anthropology. Thus, we have here references not only to history but also to ethnology. Historical anthropology assumes interdisciplinarity, which is also visible in the book by references to sociology, literary studies, philosophy, theology, history of the Church.

The author tries to understand Wojtyła through the scrutiny of cultural context in which this clergyman was active. Moreover, the author suspends the question of sainthood of John Paul II, although he refers to many sources which present such categorisation. The author uses critical literature as well as archives, examples of heritage, printed source editions, and finally interviews.

Capacious interpretative notions: culture, life, mystery, ethos, confidence, folk religiousness aim at outlining the biography of Wojtyła in a different way than before. The whole work has been surmounted by cultural perspective and following not

obvious associations. This view is connected with a belief concerning peculiar incommunicability of spiritual life, openness of this phenomenon for further interpretations, and conscious desire of the author to awake further cognitive appetite of the book's readers.

Keywords: Karol Wojtyła – John Paul II, biography, culture, intellectual attitude, totalitarian systems, religiousness, Kraków

Książka prezentuje życie Karola Wojtyły w tak zwanym okresie krakowskim, czyli w latach 1938-1978. Wybór źródeł jest różnorodny, od materiałów zarejestrowanych na przestrzeni lat w formie wywiadów poprzez archiwalia i spuściznę aż po – stanowiące główny przedmiot analizy – teksty drukowane (w przypadku sylwetki przyszłego papieża ogromna liczba źródeł została ogłoszona drukiem).

Autor rozpoczyna przedstawienie postaci Wojtyły od nakreślenia rysów jego osobowości, a następnie przechodzi do głównych ról życiowych: artysty, filozofa, uczonego, charyzmatycznego lidera duszpasterstwa akademickiego, kapłana. Analizuje kontekst ówczesnej kultury religijnej i umiejscowienie Wojtyły na tle kultury epoki. Bada jego indywidualne zachowania, zestawiając je z kontekstami kulturowymi schyłku II Rzeczypospolitej, okupacji hitlerowskiej, komunizmu. Dochodzi do nieoczywistych wniosków, pokazując różnorodne konsekwencje oddziaływania Wojtyły na otoczenie i *vice versa*.

Książka jest publikacją historyczną o charakterze interdyscyplinarnym. Autor umiejscawia swój wywód w paradygmacie antropologii historycznej – nawiązuje do etnologii, socjologii, literaturoznawstwa, filozofii, teologii czy historii Kościoła. Kraków jest czasoprzestrzennym wyznacznikiem, ale też pretekstem dla zestawienia biografii Wojtyły z jego lokalnym – polskim – odbiorem. Autor pokazuje także szersze tło historii Kościoła, doszukując się inspiracji postawy krakowskiego duchownego uformowanej w odniesieniu do katolickiej nauki społecznej i udziału w Soborze Watykańskim II.

Celem serii „Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia” jest publikowanie wydań źródłowych, których podstawą są zbiory Biblioteki Jagiellońskiej. Zamierzeniem Redakcji serii jest również ogłaszanie prac naukowych (rozpraw doktorskich, monografii, prac analitycznych, katalogów) przygotowanych przez pracowników Biblioteki.

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-67127-14-1

